Albín Bráf

ŽIVOT A DÍLO

III

VÝBOR STATÍ Z HOSPODÁŘSKÉ A SOCIÁLNÍ POLITIKY

Vydali

Prof. Dr. Jos. Gruber

Prof. Dr. Cyril Horáček

VESMÍR

NAKLADATELSKÁ A VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST S R. O.

V PRAZE

ALBÍN BRÁF

ŽIVOT A DÍLO

DÍL TŘETÍ

VÝBOR STATÍ Z HOSPODÁŘSKÉ A SOCIÁLNÍ POLITIKY

VYDALI

PROF. DR. JOSEF GRUBER

PROF. DR. CYRIL HORÁČEK

KNIHOVNA
fakulty elektrotechnického inženýrství
PRAHA II, KARLOVO NÁM. 13
3845 1961
E21

fakulta elektrotechnická inženýrská ČVUT
KNIHOVNA
Praha

VESMÍR

NAKLADATELSKÁ A VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST S R. O.

V PRAZE VII

1923

143 H-419
H 3672
13 — 60 42

KNIHOVNA
VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
Nám. W. Churchilla 4
130 67 Praha 3 - Žižkov

ZF45 /M

I. Z politiky zemědělské.

Zemědělství české za posledních padesát roků.

(Přednáška na manifestačním rolnickém sjezdu dne 16. května 1903 v Praze na výstavišti v budově »Hospodářské Uranie«. »Obrana zemědělců« v Praze, roč. VII. čís. 39 z 19. května 1903.)

Vysoce vážení pánové! Po řadě schůzí a výkladů, které se týkaly jednotlivých důležitých aktuálných otázek rolnictva českého, chci na tomto místě podati stručný přehled hospodářsko-politických názorů, jež se v zemědělstvu českém od 50 let vystřídaly. Tato budova byla o jubilejní výstavě 1891 věnována retrospektivě a také já v této síni chci podati kousek retrospektivy na 50 minulých let, jak se zemědělsko-politické názory v lidu českém vyvíjely a vystřídaly. Jako děti jsme se učili básni Boleslava Jablonského »Tři doby země české«. Jak uvidíme, lze také dobu od roku 1848, pokud jde o hospodářsko-politické názory, rozděliti ve tři období. Není, jako v básni oné, první slavným a druhé neslavným, ale říci lze aspoň o posledním, že ono — jako to v básni Jablonského — vlastně teprve začíná, a doufám, že také začíná slibně a plodně.

Navazujeme tedy na rok 1848. Víme, že to byl velmi důležitý akt politiky zemědělské, který se tehdy udál — vyvazení pozemkové —, víme dále, že nebyl všude postup s vyvazením týž jako v Rakousku. Ve Francii provedeno zrušení robot a zavedení svobodné dělitelnosti r. 1791 najednou. V Prusku naproti tomu zákon o volné dělitelnosti statků selských předcházel před konečným obecným a nuceným vyvazením z robot. Vyvazení bylo dovršeno v Prusku současně jako u nás, kdežto zákon o volné dělitelnosti byl tam vydán o kolik desítiletí dříve. V Rakousku byl, jak známo, chod opačný. Vyvazení 1848, volná dělitelnost 1869 a v letech pak následujících.

Bezprostředně před rokem 1848 Čech František Brauner v knize dosud málo doceněné vyličoval selské poměry v Čechách. A tento spisovatel, který v lidu žil a který vlastně ani nebyl nějakého rozhodného konservativního směru, velebil staré zákonodárství, které svými předpisy činilo nemožným roztloukání selských statků; on také již tenkráte — a to jest zvláště zajímavé — zcela vážně promlouval o přílišném zadlužení statků

selských za starého režimu. To souviselo ovšem s věcmi zvláštního rázu. Synové selští hleděli se tehdejší dlouhé povinnosti vojenské vyhnouti, a prostředek jediný byl, když se ještě před odvodem stali samostatnými hospodáři. Takto bylo na jedné straně podporováno dělení, kde v mezích zákona bylo ještě možno, aby syn mohl ještě býti samostatným, a na druhé straně, kde nebylo lze oddělit, šel otec předčasně na výměnek a obtížil statek břemeny, i tak rostlo zadlužení. A byl to Brauner, který r. 1847 současně se vzdáleným francouzským socialistou François Vidalem probíral otázku předlužení statků selských. Brauner s hlediště prevence, Vidal s hlediště regulace. Příklad Braunerův ukazuje, že se tehdy ještě nehledělo na ty věci venkoncem se stanoviska nějaké všeobecné abstraktní zásady, nýbrž že podle poměrů domácí půdy a stavu, jaký se na ní vyvinul, hledaly se bez ohledu na myšlenkový ruch, který vířil ostatní Evropou, prostředky záchrany a povznesení.

A tu jako hrom uhodil rok 1848. Ve spojení s politickým ruchem a jakýmsi radikálnějším proudem vystupují také názory agrárně-politické již zásadně přiostřeněji. V zákoně, který se týká vyvazení, nebylo vlastně zahrnuto nic o dělitelnosti pozemkové. Tu zůstalo v platnosti staré selské právo, které v různých zemích rakouských sice nebylo jednostejné, ale všude směřovalo k tomu, aby statek selský celistvý byl vždy v jedné ruce uchován, aby se bránilo jeho rozdrobení a předlužení atd. Hned v zápětí po vyvazení pozemkovém vystupují však ideje svobodné dělitelnosti. Byl to v lednu r. 1849 — tuším 20. ledna — na kroměřížském sněmu tehdejší chrudimský poslanec, pozdější místodržitelský rada Plaček, který podal návrh ještě dosti opatrně stylisovaný, jímž vláda se vyzývala, aby předložila osnovu zákona, kterou by se upravila dovolená dělitelnost pozemků, a sice pozemků podle zákona z října 1848 vyvazených i pozemků dominikálních, které byly nejdále osvobozeny od povinnosti vydržovati patrimoniální soudy, a tato dělitelnost že má míti meze jen v ohledech na zadlužení hypoteční, na potřeby výživné, a potřeby daňové; tedy jisté meze se připouštějí. Navrhovatel motivoval věc tak, že na jedné straně odpadly příčiny, které dříve nutily k zachování celistvosti statků jako zejména ohled na dostatečnou sílu potažní k robotám a přípřežím a j., a na druhé straně potřebou, aby mohl rolník scelovati pozemky, aby domkářští bezzemci mohli přijíti k majetku pozemkovému, aby výroba na statcích zmenšených mohla býti vydatnější a obyvatelstvo hojněji zásobeno potravinami.

Téhož roku v říjnu ministerium orby a hornictví, roku 1848 nově utvořené, svolalo sjezd rolnických a lesnických hospodářů do

V í d n ě. Tento sjezd se také vyslovil pro odstranění překážek volné dělitelnosti a toliko přidal jisté formální obmezení, totiž že má zásadně býti vyslovena svobodná dělitelnost, ale v jednotlivých případech provedení že mají okresní a krajské výbory dáti svolení, a jen kdyby se rozcházely, že má právo uděliti souhlas přejíti na instance zemské. Cituji to proto, abych ukázal, jaké asi byly tehdejší myšlenkové proudy. Obecně panoval vlastně názor, že volná dělitelnost — t. j. volná dělitelnost mezi živými, volná moc pořizovací a odstranění starého zákonného práva dědického, které jednotlivého nastupujícího dědice zvláště protežovalo — že tato volná dělitelnost vlastně již vyplývá z osvobození pozemků selských, které nastalo vyvazením. Tento názor táhne se potom dobrých 20 let a není takřka ani člověka, který by o tom chtěl pochybovati. I vyplývá z tohoto názoru dvojí snaha, dvojí směr myšlení a tužeb, který se dá charakterisovati takto: 1. Zrušením robot povstaly změny, které vyžadovaly docela nového technického i hospodářského zařízení — tedy pokrok techniky; následkem toho je třeba pouze zákonů, které by tomuto pokroku svědčily, aby byl co možná vydatný, zákony, které se týkají usnadnění úvěru, komasací a pod.! 2. Odstranění posledního obmezení svobody pozemkové, tedy zkrátka odstranění starého práva selského.

Obraťme se, pánové, nejprve k této posléze dotčené otázce. »Veřejného mínění« před rokem 1848 ještě vlastně nebylo a po roce 1848 mohlo se, pokud se týče věcí zemědělských, projevovati jen ve spolcích, které v sobě soustřeďovaly zemědělce. Na prvním místě byla to Vlastenecká hospodářská společnost. Přispěním této společnosti konal se r. 1856 v Praze sjezd, jehož jméno dnes nás naplňuje jakousi nelibou hrůzou. Byl to sjezd »německých hospodářů polních a lesních«. Tehdáž následkem přináležitosti nynějších zemí předlitavských k Bundu toto »německý« znamená hospodáře a lesníky z t. zv. Německého bundu. Sjezdu předsedal Jan Adolf kníže S c h w a r z e n b e r g, prvním místopředsedou byl slavné paměti Albert hrabě N o s t i t z, pozdější zemský maršálek a jeden z hlavních sloupů t. zv. historické šlechty. Tomuto sjezdu byly na program položeny některé zajímavé otázky. Jedna byla, kterými cestami má se napomáhati vzdělání rolnictva; druhá, jaké má příčiny panující drahota obilní a jak by se jí odpomohlo. Dalším článkem programu byl zásadní problém, jakými prostředky prostředně či bezprostředně může vliv vlády — rozuměl se tu vliv zákonodárství i správy — ku povznesení zemědělství účinně býti vykonáván. Když se člověk na tento program podívá, myslí si, že se samozřejmě musela vyvinouti velkolepá agrárně-politická debata. Nám kdyby hodil takové sousto dnes — o odstranění d r a h o t y obilí

nebylo by arci řeči —, není pochyby, že by bylo látky na veliký rozhovor. Obracíme pozorně list za listem tehdejších zajímavých protokolů — je k nim připojen také seznam účastníků, kolik známých českých jmen se v něm najde! — obracíme listy, čteme debaty, a divíme se. Klade se sice důraz na vývoj školství od nejnižšího k nejvyššímu, pokud se týče přílišné drahoty obilí, na niž bylo stěžováno, vykládá se, že svoboda tržby je hlavní prostředek, aby se drahota zamezila, také na jistou organisaci se poukazuje, na skladiště, ve kterých by se v dobách příznivých skládaly zásoby pro leta zlá — ale při 4. bodu vidíme, že vlastně o tom velkém problému, který na př. r. 1849 rozvinul Plaček, není ani zmínky. Mluví se o vlivu vlády, zákonodárství a správy, o vlivu veřejné moci vesměs jen v tom smyslu, že mají napomáhati volnému rozvoji atd. Jediný člověk, to byl cizinec, baron Hertzfeld, se odvážil na poznámku, že by bylo také uvažovati o dědickém právu selském, především vzhledem k tomu, má-li býti pozemkový majetek pokládán za základ společnosti státní či má-li rolnický statek považován býti jen za pouhý objekt hodnotný, za pouhé zboží.

I pokud jde jen o zemědělské zájmy, není prý tato otázka nezajímava, ježto by se dalo přece jen uvažovati, má-li také úprava dědického práva vliv na vznik neb úpadek zemědělství, je-li zachovati statky pokud možno nezadlužené, aneb nechati je přecházeti na dědice se zadlužením větším, a pak je viděti také jako předmět obchodu častěji z ruky do ruky přecházet. Ale to právě je věc, pravil řečník, která se v různých zemích různě jeví a mohla by se řešiti jen empiricky. Na sjezdu nikdo, pánové, na tento podnět nereagoval, a jeden z předních zemědělců tehdejší doby. Komers, za hlučné pochvaly celé společnosti prohlásil, že stát největší službu může prokázati rolnictvu tím, že mu dopouští tvořiti spolky a svá přání vysloviti. A konec konců hrabě Albert Nostitz jako předsedající resumoval výsledek debaty v ten smysl, že z ní vyšlo na jevo, že je žádoucna všechna možná svoboda vlastnictví, tedy jen nepřímý vliv vlády odstraňováním obmezení svobodě vadících, a jen kde obecné dobro vyžaduje, má stát zasahovati a říditi. Když to přehlédneme, vidíme i v tomto shromáždění, ve kterém seděl výkvět tehdejšího zemědělství naší země, v němž sedělo tolik české šlechty, že tato tvořila vlastně jádro zdejších účastníků, že i v tomto sjezdu, kde měly tolik váhy ryze konservativní živly, pro hospodářsko-politické problémy znělo heslo jen: volnost, svoboda, aby byl možný samočinný rozvoj, aby se výroba povznášela! O úvěru ovšem také nebylo mluveno s jiného zřetele, než s tohoto.

Když se, pánové, obrátíme ke stránce druhé, můžeme říci, že tenkráte v mnohém směru se stalo mnoho dobrého. Vlastenecko-hospodářská spo-